

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE KUZEY MARMARA HAVZASINDA RUM VE ERMENİ ÇETELERİNİN FAALİYETLERİ

Sabahattin ÖZEL

Yunan Başbakanı E.Venizelos Mondros Ateşkesi sonrasında Megali İdea'yı gerçekleştirmek için harekete geçmiş, bir taraftan Paris Barış Konferansında Türkiye üzerindeki emellerini kabul ettirmeye çalışırken, diğer taraftan başta Fener Rum Patrikhanesi olmak üzere Türkiye'deki tüm güçlerini seferber etmişti. Bu çerçevede kışkırtılmış Osmanlı Rumlarından silahlı çeteler oluşturulmuştu. Venizelos, İstanbul'a gönderdiği Girit mebusu Papadaki'yi silahlı komitelerin sevkiyle görevlendirmişti⁽¹⁾. Yine, Milli Mücadele döneminde gerek İtilâf Devletleri, gerekse Yunanistan Türk unsurunu sindirmekte doğal müttefik olarak gördükleri Osmanlı Ermenilerini kullanmak istemişlerdi. Bunun sonucu olarak İstanbul da dahil olmak üzere Türkiye'nin bir çok yöresi silahlı Ermeni çetelerinin yarattığı terör hareketlerine sahne olmuştu.

Biz bu makalemizde Milli Mücadele döneminde İstanbul'un Anadolu yakasından başlayarak Adapazarı yöresine kadar uzanan, Kuzey Marmara Havzası olarak adlandırabileceğimiz bölgedeki Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetlerini ele alacağız.

A. Rum Çeteleri ve Faaliyetleri

Milli Mücadele döneminde Kuzey Marmara Havzasındaki Rum çetelerinin başında İstanbul'un Anadolu yakasındaki banliyölerinde ve Kocaeli Yarımadası'nda faaliyet gösteren Şile Yeniköy'ün Rum Eşkıyası gelmişti. Daha I.Dünya Savaşı yıllarında faaliyete geçen Yeniköy'ün Rum çeteleri Mondros Ateşkesi sonrasında gerek işgalcilerin, gerekse Yunanistan'ın tutumundan aldıkları cesaretle cüretlerini daha da arttırmışlardı.

1919 yılı boyunca Yeniköy Rum çeteleriyle Binbaşı Remzi Bey komutasındaki Üsküdar Jandarma Taburu mücadele etmişti. 20 Ocak 1919 günü Yeniköy Rum eşkıyası köyün jandarma karakolunu kuşatmış, o sırada köyde

* Prof. Dr. İ.Ü. Atatürk İnkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü

1 Sabahattin Özel, Milli Mücadele'de Yunanistan ve Fener Rum Patrikhanesinin İstanbul'daki Faaliyetleri ve Atatürk'ün Patrikhane Konusundaki Görüşleri, Askeri Tarih Bülteni, sayı:40, Ankara 1996, s.2.

bulunan metropolit vekilinin teşvikiyle köyün eli silah tutan erkeklerinin de katılımıyla eşkıyanın mevcudu 250'ye varmıştı⁽²⁾. Kuşatmayı kaldırmak isteyen bir jandarma müfrezesi başarılı olamayınca Şile'ye çekilmişti. Karakolun 20 kişilik efradı ise kuşatmayı yararak köyün dışına çıkmayı başarmıştı. Akşam karanlığına kadar süren çatışmada 5-6 eşkıyanın öldürülmesine karşılık 2 jandarma kaybolmuştu. Bu sırada bir miktar silah ve cephaneye eşkıyanın eline geçmişti. Şile'ye çekilmiş olan müfrezeye 21 Ocak akşamı tekrar harekete geçtirse de mevcut kuvvetle 1500 hanelik bir köyün kuşatılarak aranması mümkün görülmemişti. 23 Mart'ta Üsküdar Jandarma Taburuna mensup bir müfrezeye Fransız Binbaşı Lakarnik'le birlikte Yeniköy'e giderek eşkıyanın ele geçirdiği silah ve cephaneyi kurtardı. 24 Mart'ta karakola dönüştürülen bir binada göreve başlayarak güvenliği sağladı. Köyde 2 Fransız eri de daimi olarak görevlendirilmişti⁽³⁾. Bu sırada eşkıyanın bir kısmı pişmanlık duyarak affedilmeleri şartıyla teslim olacaklarını bildirmişlerdi⁽⁴⁾. Köyün ileri gelenleriyle Fransız jandarmaların arabuluculuğunda yürütülen görüşmelerin sonucunda teslim olanların silahlarının alınarak serbest bırakılmaları, affedilmeleri için gereken işlemlerin başlatılması öngörülmüştü⁽⁵⁾. 25 Mart'ta İngiliz Yüzbaşı Sıleyt Yeniköy'e geldi.

4 Haziran 1919'da Anadolu sahillerindeki Rum ve Ermeni göçmenlerin durumlarını incelemekle görevli İngiliz komutan Smith, İngiliz Binbaşı Sıleyt ve Muhacirin Müdürü Münir Bey'den oluşan bir kurul Şile'ye giderek kaymakamla görüştü⁽⁶⁾.

Bu sırada dördü çete reisi olan 28 Rum eşkıya silahlarını Fransız jandarmalara bırakıp teslim olmuşlardı⁽⁷⁾. 4 Haziran aynı zamanda culûs yıldönümüne rastladığından kaymakamlığın önünde bir kutlama töreni yapılmıştı. Törene telefonla getirtilen Yeniköy İhtiyar Heyeti ile teslim olmuş eşkıyadan birkaçı katılmışlardı. Daha sonra Yeniköy Rumları eski emval-i metruke komisyonunca satılan hayvan miktarıyla, kendi hayvan miktarları arasında 2000 koyun ve 750 keçi fark olduğu iddiasıyla şikayetçi olmuşlardı. Bunun üzerine İngiliz Subaylarıyla kaymakam arasında şu kararlar alınmıştı.

2 BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DH-KMS (Dahiliye-Kalem-i Mahsus), d (dosya) 49-1, b (belge) 74, nu 1/1, nu 2.

3 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 1/1, nu 2.

4 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 3/1.

5 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 4, nu 6/3, nu 7/1, nu 8.

6 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 11.

7 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 10.

1- Hükümet tabibi Panayot Efendi'nin jandarma komutanlığının sağlayacağı bir atla her hafta salı günü fakir Rumların muayene ve tedavileri için Yeniköy'e gönderilmesi.

2- Yeniköy Rum eşkıyasının silahlarını kayıtsız şartsız teslim etmesi ve eşkıyanın affı için hükümete başvurulması.

3- Yeniköy'deki Fransız jandarmaların mahalli zabıtayla birlikte eşkıyanın silahlarını teslim alması, daha sonra eşkıyayla birlikte hükümete giderek teslim etmesi.

4- Yeniköy mültecilerinin köyelerine henüz dönmeleri sebebiyle çekecekleri geçim zorluğu için; hem eşkıyalığa fazlaca düşkün olan bu insanları meşgul etmek, hem de yakacak ihtiyaçlarını karşılamak üzere köy civarındaki vakıf ormanlarından birinin geçici olarak tahsisi⁽⁸⁾.

5- Ücreti nakden ödenmek veya bedeli icar suretiyle alınmak üzere hükümetçe 20 beygir sağlanarak kömür işinde kullanılmak üzere Rum Cemaatine teslim edilmesi.

6- Eşkıyanın silahlarını teslim etmesi sebebiyle köye dışardan yapılabilecek muhtemel bir saldırıya karşı 20 kır bekçisinin seçilerek görevlendirilmesi.

7- Yeniköy Rumlarına ait hayvanların Müslüman köyelerinde bulunması ihtimaline binaen, eşkıyanın hayvan gasbına meydan vermemek açısından seçilecek iki kişilik bir kurulun jandarmalarla birlikte köylerde araştırma yapması.

İngilizlerin Yeniköylülere ait olduğu anlaşılan veya kuşkulu görülen hayvanların işaretlenerek kaza emvâl-i metruke komisyonuna gönderilmelerini istemeleri üzerine, kaymakam bu isteği idare hukukumuzda bir müdahale olarak değerlendirmişse de tamamen reddedememişti. İngilizlere Yeniköylülere ait hayvanların bir kısmının bulunarak sahiplerine iade edildiğini, bundan sonra da aynı yönde çaba harcanacağını bildirmişti. Daha sonra Şile'den ayrılan kurul 15 gün sonra tekrar dönmek üzere İnebolu'ya hareket etmişti. İstanbul Valiliği Üsküdar mutasarrıflığı aracılığıyla Şile kaymakamına Rum eşkıyanın teslim olmasındaki hizmet ve gayretinden dolayı takdirlerini iletmişti⁽⁹⁾.

8 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 12.

9 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 14.

Ancak pek azı teslim olan Yeniköy Rum eşkıyası Milli Mücadelenin bundan sonraki döneminde de yıkıcı faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişti. Zirâ İngilizler arabulucu gibi hareket etmekle birlikte Rum eşkıyayı İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırılmasını engelleyen bir unsur olarak görüyorlardı. Daha 5 Haziran 1919'da Yeniköylü 30 kişilik bir Rum çetesi Kandıra'da bir jandarma erini şehit etmiş, Babaköy'ünü basmıştı⁽¹⁰⁾. 14 Haziran'da Yeniköylü 15 kişilik Deli Yani Çetesi Taşköprü'nün Hatipler köyü civarında bir çocuğu dağa kaldırmışlar, daha sonra annesinden aldıkları 91 lira fidye karşılığında serbes bırakmışlardı. Bu olay sırasında Kadi-i Değirmen civarında Deli Yani Çetesine rastlayan Üsteğmen Ragıp Efendi komutasındaki jandarma müfrezesi çeteye müsademeye girmiş, Deli Yani'yi sağ olarak ele geçirmişti⁽¹¹⁾. Fidyeye olarak ödenen 91 lira Deli Yani'nin üzerinden çıkmıştı.

Diğer taraftan Kocaeli Kuvâyi Milliyesi de Yeniköy Rum eşkıyasıyla mücadele halindeydi. Bunun için Mavri Mira'nın bölge komitesini yöneten Todori'yi hedef almıştı. Yunanlı bir kurmay subay olduğu söylenen Todori Şile'de İskele gazinosunu işletiyor ve bakkallık yapıyordu. Yunan ve İngiliz kaynaklarından gönderilen silah, cephane ve bomba sandıkları Todori'nin dükkanından dağıtılıyordu⁽¹²⁾. Kuvâyi Milliye tarafından görevlendirilen Demir Hulusi Bey'in gurubuyla, Sadık Baba ve Osman Kaptan, Todori'yi ortadan kaldırmışlardı. Fakat Yeniköy Rum eşkıyasının etkinliğini kırabilmek için Yeniköy'deki İngiliz karargahının buradan çıkarılması gerekiyordu. Bunun için Alemdağ civarında faaliyet gösteren Tahir çetesiyle işbirliğine gidildi. Gerek sivil, gerekse çeteci kılığına sokulmuş jandarmalarla harekete geçilerek İngilizler bir hafta içinde Yeniköy'ü terketmek zorunda bırakılmışlardı⁽¹³⁾.

Bununla beraber Şile'deki Yunan işgali Yeniköy Rum eşkıyasını büsbütün azdırmış, halka uyguladığı zulmü görülmemiş boyutlara vardırmıştı. Bu zulüm Yunan askerinin Şile'yi tahliyesinden sonra da sürmüştü. Çünkü burada kalan bazı Yunan subayları Rum çetelerini yönetmeye devam etmişlerdi⁽¹⁴⁾. Yeniköy, Paşaköy ve Arnavutköy Rumlarından 150 kişilik bir

çetenin 7 Yunan subayının emrinde Elmadağ-Soğanlı, yine kısmen Yunan elbiseli 30-40 kişilik çetelerin Şile'nin doğusundaki köyler civarında dolaştıkları görülmüştü⁽¹⁵⁾.

Bu durum karşısında Şile'deki İngiliz komutan bile Müslüman halkın korunabilmesi için bölgeye jandarma sevkine izin vermek zorunda kalmıştı. Üsküdar'dan Şile, Ağva, Değirmençayın ve Ömerli gibi kaza ve bucak merkezlerine 25'er kişilik jandarma müfrezeleri gönderilmişti. Halkın protestoları üzerine Yunan subayları Şile'den çıkarılmış ve böylece nisbi bir sükun sağlanmıştı. 1921 Nisanına rastlayan bu gelişmelerin sonucunda Yeniköy Rum eşkıyasının bir bölümü de Yunan işgalindeki İzmit ve yöresine çekilmişlerdi. Rum çeteleri İzmit'te hem İngilizlerin, hem de Amerikalıların yardımlarını görmüşlerdi. İzmit'teki Yunan işgal komutanı Gargalidis nezdindeki İngiliz irtibat subayı Lister yöredeki Hıristiyan çetelerine silah ve muhimmat sağlamaktaydı⁽¹⁶⁾. Amerikalılar da Derince'deki askeri depolardan yararlanarak Rum ve Ermeni çetelerinin silahlandırılmalarına yardımcı olmuşlardı⁽¹⁷⁾. 16 Nisan 1921'de Rum çeteleri Hereke ve Yarımcı'yı basmışlar, İzmit'te Müslüman erkekleri tutuklamışlardı⁽¹⁸⁾. Yine aynı günlerde Yeniköy, Paşaköy ve Arnavutköy Rumlarından 150 kişilik bir çetenin 7 Yunan subayının emrinde Elmadağ-Soğanlı, yine kısmen Yunan elbiseli 30-40 kişilik çetelerin Şile'nin doğusundaki köyler civarında dolaştıkları görülmüştü. İzmit ve yakın çevresindeki Rum çetelerinin başlıcaları Kocabaş Hristo, Barbar Yani, Deli Hristo ve İzmit'in Mihaliç köyünden Kostantin çeteleriydi. Mihaliç'ta Jandarma Rifat, Sepetçi köyü altında jandarma Dedeoğlu Bekir eşkıya tarafından şehit edilmişlerdi⁽¹⁹⁾.

Kocaeli Yarımadası'ndaki Rum çeteciliğinin odak noktalarından biri de Darıca'ydı. Darıca Rumları hemen Mondros sonrasında hükümet konağına saldırmışlar, jandarma komutanı Davut Çavuş'u öldürmüşler, jandarmaların silahlarını almışlardı⁽²⁰⁾.

Darıca'daki resmi daireler Gebze'ye çekilmişler, Müslüman halk da Rum mezâlimi yüzünden göç etmişlerdi. Yunanlıların gönderdiği 180 adet silah iskele başında ticaret yapan Yorgi Çakıroğlu vasıtasıyla dağıtılarak Rumlar

9 BOA, DH-KMS, d 49-2, b 46, nu 14.

10 Yusuf Çam, Milli Mücadele'de İzmit Sancağı, İstanbul 1993, s.30.

11 Vakıf, 16 Haziran 1919, 577.

12 Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s.377.

13 Şükrü Uras, Yahya Kaptan, İstanbul 1968, s.113.

14 BOA, DH-KMS, d 60-2, b 11, nu 5.

15 Yusuf Çam, Aynı Eser, s.141.

16 BOA, DH-KMS, d 60-2, b 16, nu 2/2.

17 Yusuf Çam, aynı eser, s.35.

18 Yusuf Çam, aynı eser, s.141.

19 Rifat Yüce, Kocaeli Tarih ve Rehberi, İzmit 1945, s.65.

20 İleri, 1 Temmuz 1921, 1229.

silahlandırılmış, oluşturulan çeteler Müslüman halkı tehdit ve baskı altına almışlardı. Bu faaliyetlere karşı çıkan bir komiser yardımcısı, bir polis ve halktan birkaç kişi öldürülmüş, failer yakalanamamıştı. Yorgi Çakıroğlu (Çakır Yorgi) çetesi Kartal jandarma komutanı İzzet Bey'i sebepsiz yere şehit ettiği halde en küçük bir sorguya maruz kalmamıştı. İstanbul'da Yunan sivil polis örgütünü kuran Yunan Umum Jandarma Müfettişi Albay Aleksandros Zimbrakaki Darıca giderek Rumları kutlamış, Müslümanları öldüren Yorgi Çakıroğlu, damadı, Dimitriyos Ayazoğlu ve adları öğrenilemeyen üç Rum'a nişanlar vermişti⁽²¹⁾. 1919 yılı sonlarında Karamürsel jandarması Davut Çavuş'u öldüren ve özellikle Müslüman öldürmek için karakol bastığını söyleyen Darıcalı Kosti'yi sağ olarak yakalamıştı⁽²²⁾. Darıca'nın 30 kişilik İstelyanus çetesi Yahya Kaptan ve adamları tarafından yok edilmişti⁽²³⁾. Darıca'nın durumu İzmit'in Yunan işgalinden kurtarılmasından sonra normale dönebilmişti. Gebze'ye çekilmiş olan bucak müdürü ve asayiş kuvvetleriyle, öteye beriye göç etmiş halk Darıca'ya dönmeye başlamıştı.

Yunanlılar İzmit'in Yunan işgalinden kurtarılması üzerine çetecilik faaliyetlerini İstanbul yakınlarına kaydırmışlardı. Temmuz 1921'de resmi, sivil Yunan subayları Pendik'te bir hafta süreyle toplantılar yapmışlardı. Serafin Vasil ve gazinocu Kalfa adlarındaki Rumların evlerinde yapılan bu toplantılara Yeniköy ve Başköy Rum sergerdelerinin bir çokları da katılmışlardı. Bu faaliyetler Pendik civarındaki 15-20 Müslüman köyün halkını endişeye düşürmüştü. Köylüler işlerini güçlerini bırakıp İstanbul'a göç etmeyi düşünmeye başlamışlardı. Çünkü daha önce Pendik ve Maltepe yöresine göç etmiş Yeniköylü Rum eşkıya, Başköy çeteleriyle birlikte son bir yıl içinde 25 Müslümanı öldürmüşlerdi⁽²⁴⁾.

Milli Mücadele döneminde Rum çeteleri Kocaeli Yarımadası'nın İstanbul yakınlarındaki kesimlerinde de boy göstermişlerdi. Şubat 1920'de Bakkalköy'ün Yirmiler çetesi Samandıra'da üç kişiyi öldürmüştü⁽²⁵⁾. Paşaköy Rumları İngilizlerin himayesinde teşkilatlanarak Tepekaya geçidinde esaretten dönen bir eri şehit etmişler, köylüler eşkıya yüzünden ekinlerini biçemez olmuşlardı⁽²⁶⁾. Rum çetelerinin en zalim ve küstahı sayılan Paşaköylü Milti

Kaptan çetesi Dudullu civarında Sadık Baba tarafından yok edilmişti⁽²⁷⁾. Yine Alemdâr Müfrezesi Rum çetelerinin bir kısmını ortadan kaldırmış, yakalanan çete reislerinden Karabacak yargılandıktan sonra asılmıştı⁽²⁸⁾.

Milli Mücadele'de Adapazarı yöresinde Rum çeteleri özellikle 20 000'i aşkın gayrimüslimin yaşadığı Geyve civarında faaliyet göstermişlerdi. Hakim bir tepe üzerinde kurulmuş 1200 hanelik bir Rum köyü olan Geyve Ortaköy Rum çeteciliğinin merkez üssü konumundaydı. Ayrıca Ortaköy Rumları Mondros sonrasında İstanbul'a zaman zaman asılsız ve mübalağalı telgraflar çekerek asayiş bozuk gösterip işgalci devletlerin müdahalelerini sağlamaya çalışmışlardı. İzmir'in işgaline rastlayan günlerde Geyve'nin Küb köyünde üç kişinin öldürülmesi olayını İstanbul'a çektikleri telgraflarla Ortaköy'de 300 ölü ve yaralı olduğu, kan gövdeyi götürdüğü şeklinde aksettirmişlerdi. Bu durum üzerine İngiliz mümessili zamanın İzmit Mutasarrıfı Ahmet Anzavur'la birlikte Geyve Ortaköyü'ne gitmişler ve değil kasabanın içinde, dışında bile böyle bir olayın sözkonusu olmadığını görmüşlerdi⁽²⁹⁾. Daha sonraki günlerde Geyve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gayrimüslim çetelere karşı Mehmet Çelebi adıyla bir milis taburu kurmuş ve komutanlığına Hafız Fuat Efendi'yi getirmişti⁽³⁰⁾. 1919 yılı sonlarında Geyve-Taraklı arasında yolcuları soyan ve daha birçok önemli suçlar işleyen Nikola oğlu Sava, Haralombus oğlu Niko Geyve takip müfrezesince yakalanmışlardı⁽³¹⁾. Ortaköy Rum eşkıyası Yarbay Mahmut Bey komutasındaki 24. Tümen'in Geyve Boğazı'na yerleştiği günlerde de tecavüzlerini sürdürmüştü. Hatta Ortaköy Rumları Yunan kuvvetlerinin geleceği ümidiyle ayaklanarak Geyve Boğazı'daki milli kuvvetlere saldırmışlardı⁽³²⁾. Bu durum karşısında Geyve Kaymakamı Hamdi Namık Bey (Gör) ve 24. Tümen Komutanı Yarbay Mahmut Bey harekete geçmişler, Ortaköy'ü milis kuvvetleriyle ablukaya almışlardı. Kiliseye sığınmış olan Rum eşkıya teslim olmamakta direndiğinden kan dökülmesine meydan vermemek için abluka üç gün boyunca sürdürülmüştü. Bu sürenin sonunda Hamdi Namık Bey köydeki metropolit vekiline bir tezkere yazarak eşkıyayı ele geçirmek için hücumla geçeceğini, hükümete sadık olan masum halkın bir saat içinde köyü teketmemesi durumunda sorumluluğun kendilerinde olacağını bildirmişti⁽³³⁾. Ortaköy

27 Fahri Can, İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu, Yakın Tarihimiz, c.II, s.28-29.

28 Ahmed Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul 1956, s.651.

29 BOA, DH-KMS, d. 55-2, b.58, nu 2.

30 Rifat Yüce, aynı eser, s.98.

31 Yenigün, 2 Ocak 1920, 287.

32 H.T.V.D. (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi), sayı: 35, Ankara 1961, b.871.

33 Hamdi Namık Gör, İstiklal Mucizesi, Ankara, s.16.
BOA, DH-KMS, d. 53-4, b.47, nu 1/1, nu 2, nu 6.

21 BOA, DH-KMS, d 49-2, b.57, nu 23.

22 Türk Dünyası, 13 Aralık 1919, 88.

23 Şükür Uras, aynı eser, s.111 v.d.

24 BOA, DH-KMS, d. 60-3, b.1, nu 1/1.

25 Halide Edip Adivar, Türkün Ateşle İmtihani, 6.baskı, İstanbul 1982, s.77.

26 Yusuf Çam, aynı eser, s.82.

ahalisinin yarım saat sonra ellerinde beyaz bayraklar olduğu halde köyü boşaltmaları üzerine Kuvâyı Milliye Ortaköy'e girmiş ve Rum eşkıyayı yok etmişti. Ortaköy Rumları bu olayları da İstanbul'a heyecanlı ve mübalağalı bir şekilde duyurmuşlardı⁽³⁴⁾. Mustafa Kemal Paşa Geyve'deki 24. Tümen Komutanı Mahmut Bey bir telgraf çekerek Ortaköy Rum isyanının bastırılmasındaki başarısından dolayı kendisini tebrik etmişti⁽³⁵⁾.

Adapazarı'nın kuzeyindeki Fındıklı, Aşağıköy ve Kantarköy mahallelerinden oluşan Fındıklı Rum köyü de Rum çeteciliğinin merkezlerindendi⁽³⁶⁾. Yine Adapazarı civarında Aşağıdereköy'üne hile ile giren Rum eşkıya kendilerine karşı çıkan Mehmet Şah ile Ahmet ve Hasan adlarında çobanlık yapan baba oğlu öldürmüşler, köylülerin 1200 liralarını almışlardı. Yine Avadis, İstavri ve Yorgi, Adapazarı ve İzmit yöresindeki Rum çete reislerinin başında gelmişlerdi⁽³⁷⁾.

Kuzey Marmara Havzasında Adapazarı ve İzmit yörelerindeki Rum çeteleri güçlerini büyük ölçüde bölgedeki Yunan işgalinden almışlardı. Dolayısıyla Rum çeteleri bölgedeki Yunan işgalinin kaldırılmasına paralel olarak aktivitelerini kaybetmişlerdi.

B. Ermeni Çeteleri ve Faaliyetleri

Milli Mücadele döneminde Osmanlı Ermenilerinin Kuzey Marmara Havzasında yarattıkları terör hareketlerini ele almadan önce konumuzla olan ilişkisi açısından Ermeni komitelerinin Mondros Ateşkesi sonrasında İstanbul'daki faaliyetlerine kısaca değineceğiz.

Birinci Dünya Savaşı sırasında sürülen Hınçak ve Taşnaksutyun cemiyetlerine mensup komiteciler ateşkesten hemen sonra İstanbul'a dönmüşlerdi. Bunlara Rusya'dan gelen bazı komiteciler de katılmışlardı. Taşnaksutyun üyeleri Tepebaşında Amerikan elçiliği karşısındaki binayı kulüp haline getirerek çalışmaya başlamışlardı. Cemiyetin etkin üyelerinden Vrtans Mardikyan'ın imtiyaz sahibi, Savarin Misbakyan'ın sorumlu müdürü olduğu Azadamard adında bir gazete çıkararak hükümet aleyhinde yayınlar yapmışlardı. Hükümetin gazetelerini kapatması üzerine, bu kez gazetenin adını değiştirerek Çakedamard adıyla çıkarmak için girişimde bulunmuşlardı⁽³⁸⁾.

İstanbul'a dönen Ermeni komitecilerin ilk terör eylemleri, yine Ermenilere yönelik olmuştu. Taşnak komitecileri ilk olarak Ermeni

yazarlarından Hınçak üyesi olan Hampak Aramyan'ı öldürmüşlerdi. I. Dünya Savaşı sırasında ölüm cezasına çarptırıldığı halde idam edilmemiş olmasını Ermeniler hakkında önemli işaatlarda bulunmasına yormuşlardı. Yine Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü siyasi şubesinde birinci sınıf memur olan Artin Mıgırdıç'ı, Şavarin Misbakyan'ı yakalattığı için Bulgar uyruklu Vladimir'i katletmişlerdi. Ayrıca hükümette görev yapan tüm Ermeni memurları ölümle tehdit etmişler ve görevden yasaklamışlardı.

Hınçak Cemiyeti Beyoğlu'nda Penaiye pasajında bir Hınçak kulübü oluşturarak Yergir adlı bir gazete çıkarmaya başlamıştı. İmtiyaz sahibi Onnik Habazyan ve sorumlu müdürü Zeytunyanis Ermenileri sürekli hükümet aleyhinde teşvik etmişlerdi. Diğer taraftan Erivan'daki Muvakkat Ermeni Hükümeti'nin tamamen Taşnak yanlılarından oluşması iki cemiyet arasında ayrılığa yol açmıştı. Taşnaklar İstanbul'daki cinayetlerinin yanısıra o sırada Paris'te bulunan Bogos Nubar Paşa ile General Antranik'i de ölümle tehdit etmişlerdi. Taşnak cemiyeti Ermenileri nüfuzu altına almış, İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin işlerine müdahaleye başlamıştı. Cemiyet, İstanbul'da şubeleri bulunan Hınçak Cemiyeti'nin yanısıra Bogos Nubar'ın kurduğu Vahdet-i Milliye ve Demokrat Sosyal Reformu Partileriyle mücadele halindeydi. Taşnak Cemiyeti bir taraftan fedailerini vasıtasıyla rakiplerini sindirmeye çalışırken, diğer taraftan da özellikle İzmit yöresindeki çetelerini harekete geçirmişti.

İzmit yöresinde gerek I. Dünya Savaşı yıllarında, gerekse ateşkes sonrasında faaliyet gösteren Ermeni çetelerinin başında Vahan Çetesi gelmişti. İzmit'in Yuvacık Köyünden olan Vahan Zamkoçyan I. Dünya Savaşı'nda askerlik yaptığı İzmit civarındaki amele taburundan kaçmış, kurduğu çetesiyle Türk köylerini basarak birçok insanı öldürmüştü. Vahan ateşkes sonrasında faaliyetini daha da arttırmış, İzmit'teki Ermeni komitecileriyle sık sık görüşmeye, İstanbul'a gidip gelmeye başlamıştı. Bir defasında İstanbul'da yakalandığı halde serbes bırakılmıştı. Bir görüşe göre serbes bırakılmasında Ermeni komitelerinin girişimleri sonucunda işgalci devletlerin müdahaleleri etkili olmuştu⁽³⁹⁾.

Donik Çetesinin kurucusu olan Donik Kaptan, Vahan Çetesinin önde gelenlerinden olup, İstanbul Hükümeti tarafından ölüm cezasına çarptırılmıştı. Çetesi büyük bölümüyle Yuvacık ve Arslanbey Ermenileriyle, İzmit ve Derbend arasındaki Karatepe Rumlarından oluşmuştu. Donik Kaptan Temmuz 1920 ortalarında İngilizlerin resmi izni, donanma toplarının himayesinde 150 kişilik çetesiyle İzmit'ten ayrıldı. Yuvacık'lı olan Donik Kaptan'ın ilk hedefi

35 H.T.V.D., sayı: 72, Ankara 1975, b.1558.

36 Sabahattin Özel, Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele, İstanbul 1987, s.135.

37 Vakıf, 6 Aralık 1920, 1074.

38 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b.57, nu 24, ek 1,2.

39 Rifat Yüce, aynı eser, s. 66.

komşu köylerdi. Donik Çetesi bir Lâz köyünden kaldırdığı 12-14 yaşlarındaki kızları, kendilerine en vahşi kötülükleri yaptıktan sonra yürüyemeyecek durumda oldukları halde İzmit'e götürerek Yeni Cuma Camiine kapatmışlardı. Bu vahşet tablosuna medeni! İngilizler, İstanbul Hükümetinin İzmit'teki mutasarrıfı ve yerli işbirlikçiler de tanık olmuşlardı⁽⁴⁰⁾. 25 Temmuz 1920 sabahı Donik Çetesi Sarımeşe köyünü basarak soygun yapmış, daha sonra 15 kadar genç kıza ellerini birbirine bağlayarak beraberinde götürmüştü. Olayı haber alan Derbent'teki Kuvâyi Milliye komutanı derhal Sarımeşe yönüne küçük bir müfreze sevk etmiş, müfrezeyle çete arasında 4 saat süren bir müsademenin sonunda 6 eşkiya öldürülmüş ve üçü de sağ ele geçirilmişti. Sağ ele geçirilenlerden ikisi Karatepe Rumlarından, biri de Arslanbey'li bir Ermeniydi. Büyük Derbend'deki Milli Alay Komutanı bu olay üzerine Arslanbey Ermenilerine bir mektup göndererek Kuvâyi Milliye'nin kendileriyle iyi geçinmek istediğini ve düşmanlıktan vazgeçmelerini bildirmişti. Bundan amaç Ermenilerin İngilizlerin emellerine alet olmalarını, Rumların peşine takılmalarını önlemektir. Bu mektuba- Ermeni Gönüllü Alayı Kumandanı Donik- imzasıyla verilen cevapta şöyle denilmektedir: «Mektubunuzu aldım. Aynı vatanın kardeşleri gibi ellerinizi uzattığınızdan dolayı çok memnun oldum. Aziz dostum, fikrinizi reddetmem, reddetmemem hakkında İngiliz kumandanımızın emir ve müsadelerini haiz değilim. Eğer siz asüde kalmaklığımızı ve Türk köyleriyle kardeş gibi yaşamaklığımızı arzu ediyorsanız Derbend civarından uzaklaşınız. Aynı zamanda Karatepe'nin fakir köylüleri olan iki Rumu da bana göndermenizi rica ederim. Aksi halde büyük tecavüzatın sebebi olacaksınız»⁽⁴¹⁾.

İngilizlerin kendisine biçtiği alay komutanlığı rolünü iyice benimsediği anlaşılan çete reisi, aynı zamanda üzerinde Ermenice ve Türkçe - Küçük Donik- yazılı bir mühür de kazdırmıştı. Donik Kaptan mektubundaki ılımlı sayılabilecek bazı ifadelerine rağmen, Türk köylerine yaptığı baskınlarda tutsak ettiği 10 kişiyi sofrasına getirterek rakı içirip sarhoş ettikten sonra öldürülecek kadar acımasız bir kişiydi⁽⁴²⁾.

28 Temmuz 1920 günü Kuvâyi Milliye Donik Çetesinin öğleden sonra Arslanbey Köyü'ne geldiğini öğrenince, çetenin kesin olarak yok edilmesi için harekete geçti. 24. Tümen Komutanı Atrif Bey (Ateşdağlı) bunun için Yüzbaşı Fehmi Bey'i görevlendirdi. Fehmi Bey de 50 kadar Adapazarlı genci Çepni Köyünden Müslüman Osman'ın komutasına vererek gereken direktifleri

40 Cephe Mektupları, Anadolu'da Yenigün, 17 Eylül 1920, 413-33.

41 İstiklâl Harbi ile İlgili Telgraflar, Ankara 1994, s.2.

42 Rifat Yüce, aynı eser, s. 82.

verdikten sonra harekete geçirmişti. Aynı günün gecesi bütün yol ve geçitler tutulmuş, Kuvâyi Milliye iki saat içerisinde Arslanbey'i dört taraftan kuşatmıştı. Bir saat kadar sonra Keltepe sırtlarına doğru yükselen alev ve dumanlar görevin tamamlandığının habercisiydi. Şafak sökerken Kilez suyunun kaynaklarında Donik ve adamlarının cesetlerinin yüzdükleri görülmüştü.

29 Temmuz sabahı İngilizler bir taraftan çetelerin cesetlerini arabalarla İzmit'e taşımışlar, diğer taraftan da misillemede bulunarak zırhlılarının savurduğu mermilerle 250 haneli Çepni köyünü yakmışlardı⁽⁴³⁾.

İzmit yöresinde dehşet salan diğer Ermeni çeteleri Antranik ve Karamürsel'li Artin çeteleriydi. Artin Çetesi saldırılarını camilere kadar yaptırmıştı⁽⁴⁴⁾. Ermeni çeteleri Yalova yöresinde de faaliyet halindeydi. Orhangazi yöresinde faaliyet gösteren ve Ermeni ve Rumlardan oluşan Topal Vahan Çetesi o bölgede tutunamayınca Yalova taraflarına gelmişti. Yalova Jandarma takip müfrezesiyle Topal Vahan Çetesi arasında Laledere'de cereyan eden müsademenin sonucunda 1 jandarmanın şehit, 2 jandarmanın yaralanmış olmasına karşılık, 2 eşkiya ölü, üçü de sağ ele geçirilmişti⁽⁴⁵⁾. İzmit yöresinde ayrıca Gebze, Bahçecik ve Kandıra civarlarında da Ermeni çeteleri dolaşıyorlardı.

Geyve yöresinde Rum çetelerinin olduğu kadar, Ermeni çeteleri de tehdit oluşturmuştu. Bu bölgedeki Ermenilerin kışkırtılmalarına daha Şubat 1919'da başlanmıştı. Beş İngiliz subayı bir Ermeni Papazla birlikte Geyve ve Taraklı yöresini dolaşmışlar ve Ermenilere gereken direktifleri vermişlerdi⁽⁴⁶⁾. Taraklı Ermenileri Yunan kuvvetlerinin yaklaşması karşısında sabırsızlıklarını gizleyemez olmuşlardı⁽⁴⁷⁾. Geyve Jandarması Kandıra'da Onbeşoğul çiftliğini basarak Akhisar (Pamukova) yönüne giden bir Ermeni çetesinin takibine başlamıştı⁽⁴⁸⁾. 40 kişilik Haris Çetesi Ermeni çetelerinin en azılılarından. Pamukova yöresindeki Ermeni çeteleri Gökbayrak müfrezesi tarafından sindirilmişti.

Adapazarı yöresindeki Firuzlu, Ermeni Cedit, Damlık Ermeni köyleri Ermeni çetelerinin etkin oldukları yerlerdi.

43 Cephe Mektupları, Anadolu'da

44 K.Zeki Gençosman- N.Ahmet Banoğlu, Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi, c.V, İstanbul 1971, s.5.

45 Yenigün, 2 Ocak 1920, 287.

46 Rahmi Apak, İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, İstanbul 1942, s.118.

47 Mesclâ Ermeni hancı Alo sabırsızlığını ««Hınzır, muhlandan gelemedin»» sözleriyle ifade etmişti. bizz. Sabahattin Özel, aynı eser, s.135.

48 Yusuf Çam, Aynı eser, s.29.

Sonuç:

Millî Mücadele döneminde Megali İdea heveslerinin başını döndürdüğü Yunanistan, Türkiye Rumlarından oluşturduğu siyasi amaçlı çeteleri Türk halkına saldırtmış, Ermenileri de aynı amaçlar doğrultusunda kullanmayı temel politikalarından biri haline getirmişti. Böylece yerli Rumlar ve Ermeniler Türkiye'nin diğer yörelerinde olduğu gibi Kuzey Marmara havzasında da teröre başvurmuşlar, halka karşı her türlü vahşeti uygulamışlardı. Bu bölgede Rum ve Ermeni çetelerini silahlandıran ülkelerin başında Yunanistan'ın yanısıra, İngiltere ve Amerika'da yer almışlardı. Ermeni terörüne hedef olanlar arasında bazı Ermeniler de bulunuyordu. Türk Ordusunun Kuzey Marmara havzasında Yunan Ordusuna karşı kazandığı başarılar bu çetelerin de sonlarını getirmişti. Sonuçta Yunanistan maddi ve manevi uğradığı büyük kayıplarla sonu hüsrarla biten Anadolu macerasının bedelini ağır bir şekilde ödemişti. Ancak Yunanistan Türkiye Rumlarına ve Ermenilerine daha ağır bir bedel ödetmiş, yüzyıllardır Türkiye'de yaşayan bu iki unsurun yerlerini ve yurtlarını terkederek Türkiye'den ayrılmalarının başlıca sebebinin oluşturmuştu. Sonuçta tarihin maceracılarına karşı affetmeyen tutumu bir kez daha tekrarlanmıştı.

BİBLİYOGRAFYA**ARŞİV BELGELERİ :**

- BOA, DH-KMS, d. 49-1, b. 74, nu. 1/1, nu 2.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 1/1,2.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 3/1.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 4, 6/3, 7/1, 8.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 10.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 11.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 12.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 46, nu. 14.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 57, nu. 23.
 BOA, DH-KMS, d. 49-2, b. 57, nu. 24, ek 1,2.
 BOA, DH-KMS, d. 53-4, b. 47, nu. 1/1, 2, 6.
 BOA, DH-KMS, d. 55-2, b. 58, nu. 2.
 BOA, DH-KMS, d. 60-2, b. 11, nu. 5.
 BOA, DH-KMS, d. 60-2, b. 16, nu. 2/2.

MİLLÎ MÜCADELE BASINI:

- Anadolu'da Yenigün Gazetesi.
 İleri Gazetesi.
 Türk Dünyası Gazetesi.
 Vakit Gazetesi.
 Yenigün Gazetesi.

BASILİ ESERLER:

- Adıvar, Halide Edip, Türkün Ateşle İmtihani, 6.baskı, İstanbul 1982.
 Apak, Rahmi, İstiklâl Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, İstanbul 1942.
 Can, Fahri, İlk Millî Kuvvet Nasıl Kuruldu, Yakın Tarihimiz, c.II.
 Ceibesoy, Ali Fuat, Millî Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953.
 Çam, Yusuf, Millî Mücadele'de İzmit Sancağı, İstanbul 1993.
 Gençosman, Kemal Zeki- Banoğlu Niyazi Ahmet, Atatürk Ansiklopedisi,

Türkiye Cumhuriyeti

Siyasi Tarihi, c.V, İstanbul 1971.

Gör, Hamdi Namık, Ankara İstiklâl Mucizesi.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 35, Ankara 1961, sayı 72, Ankara 1975.

İstiklâl Harbi ile İlgili Telgraflar, Ankara 1994.

Kuran, Ahmet Bedevi, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele,

İstanbul 1956.

Özel, Sabahattin, Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele, İstanbul 1987.

Uras, Şükrü, Yahya Kaptan, İstanbul 1968.

Yüce, Rifat, Kocaeli Tarih ve Rehberi, İzmit 1945.

SUMMARY

THE ACTIVITIES OF GREEK AND ARMENIAN BRIGANDS IN THE NATIONAL STRUGGLE ERA IN THE NORTHERN MARMARA REGION

After the Mudros Armistice, during the National Struggle era, the president of Greece, E. Venizelos, supported some activities in order to realise 'Megoli Idea'. To achieve this, in Paris Peace Congress, he was trying to procure acceptance of his desires on Turkey. While mobilizing the Greek forces living in Turkey, such as the Fener Greek Patriarchate which had a leading position in this mobilization. In this framework, armed groups were formed out of provoked Ottoman Greeks. The representator of Crete, Papadaki, was sent to İstanbul by Venizoles, in charge of dispatching these armed committees. Again in the National Struggle era, both Greece and the Entete States, wanted to use the Ottoman Armenians whom they saw as a natural ally, to subdue the Turkish factor. As a consequence of this, in most regions of Turkey, even in İstanbul, terrorist attacks occured, which were held by armed Armenian groups.